

Innvandrere på arbeidsmarkedet

Av: SIGRID MYKLEBØ

SAMMENDRAG

I følge Statistisk sentralbyrå (SSB) var arbeid den klart største innvandringsårsaken blant innvandrere som kom til Norge i 2006, og flest arbeidsinnvandrere kom fra Polen. De største innvandrergruppene som er bosatt i Norge kommer ellers fra Sverige, Danmark, Pakistan og Irak.

Arbeidsledigheten er høyere og yrkesdeltakelsen lavere blant innvandrere enn i befolkningen ellers. Tall fra SSB viser at deltakelsen på arbeidsmarkedet er høyest blant innvandrere fra Norden, Vest-Europa og de nye EU-landene. Yrkesdeltakelsen er naturlig nok også høyere blant arbeidsinnvandrere enn blant de som kom til landet som asylsøkere eller flyktninger. Det er i stor grad innvandrergruppene med lavest yrkesdeltakelse som har høyest andel arbeidsledige. Høyest arbeidsledighet og lavest yrkesdeltakelse finner vi blant somaliere, irakere og afghanere. Arbeidsledigheten har fra 2003 gått ned i alle innvandrergrupper, og har relativt sett sunket mest blant innvandrere fra de nye EU-landene.

Tall fra NAV viser at arbeidsledige innvandrere fra OECD-land har et høyere utdanningsnivå enn arbeidsledige nordmenn og arbeidsledige innvandrere fra ikke-OECD-land. I alle gruppene har kvinner gjennomsnittlig høyere utdanning enn menn.

Yrkesønskene til de arbeidsledige varierer med utdanningsnivå og fødeland. Butikkarbeid er imidlertid det vanligste yrkesønsket både blant nordmenn, innvandrere fra OECD-land og innvandrere fra ikke-OECD-land. Barne- og ungdomsarbeid og rengjøringsarbeid peker seg ut som mer vanlige yrkesønsker blant innvandrere fra ikke-OECD-land enn andre arbeidssøkere, og hele en av fem arbeidssøkende somaliere har rengjøring som yrkesønske. Innvandrere fra ikke-OECD-land med høyere utdanning søker i større grad barne- og ungdomsarbeid, butikkarbeid og rengjøringsarbeid enn andre arbeidssøkere med høyere utdanning. Det ser ut til at innvandrere, spesielt fra ikke-OECD-land, i større grad enn nordmenn søker arbeid de er overkvalifisert for.

HVOR ÅPENT ER ARBEIDSMARKEDET FOR INNVANDRERE?

I følge tall fra Statistisk sentralbyrå (SSB) bodde det 1. januar i år 341 800 førstegenerasjonsinnvandrere i Norge. Flest har innvandret fra Sverige, Polen, Danmark, Pakistan og Irak. Blant innvandrerne som kom til Norge i 2006 var arbeid den vanligste innvandringsårsaken, og flest arbeidsinnvandrere kom fra Polen. Antall innvandrere fra Polen har økt kraftig de siste årene. Den nest vanligste innvandringsårsaken er familieinnvandring. Det er også en del innvandrere som har kommet til Norge på grunn av flukt (som asylsøkere eller flyktninger). Spesielt gjelder dette innvandrere fra Irak, Bosnia-Hercegovina, Vietnam, Somalia og Iran. Innvandrere som har kommet som asylsøkere eller flyktninger er oftere arbeidsledige enn andre innvandrere. Et økende antall innvandrere kommer for å ta utdanning (SSB).

Arbeidsledigheten i Norge er for øyeblikket svært lav, også blant innvandrere. Imidlertid er ikke arbeidsledigheten jevnt fordelt, og den er for eksempel langt høyere blant innvandrere fra Afrika og Asia enn blant nordmenn og innvandrere fra EU-landene. Deltakelsen på arbeidsmarkedet varierer også mellom ulike innvandrergrupper. Det er ulike årsaker til disse forskjellene, og både språk, kultur, integrering, motivasjon og kvalifikasjoner spiller inn. Utdanningsnivået blant innvandrere varierer, og i følge

Henriksen (2007) er det tydelige sammenhenger mellom utdanning og sysselsetting blant innvandrere i Norge. Med andre ord er det i stor grad de med manglende kvalifikasjoner som står uten jobb. At innvandrere med utdanning får jobb trenger imidlertid ikke å bety at de får relevante jobber i forhold til kvalifikasjonene de har. I denne artikkelen skal vi se nærmere på situasjonen for ulike innvandrergrupper på det norske arbeidsmarkedet, og på arbeidsledige innvandreres utdanningsnivå og yrkesønsker. Vi vil med dette finne ut om innvandrere i større grad enn nord-

Ulike innvandrerdefinisjoner

I denne artikkelen benyttes data både fra SSB og NAV, og hvilke personer som defineres som innvandrere avhenger av dette. Den delen av den norske befolkning som ikke er innvandrere, vil her betegnes som nordmenn.

– *Data fra SSB:* Innvandrere er personer som er født i utlandet av to utenlandske foreldre. Nordmenn er personer som er født i Norge eller har minst en norsk forelder.

– *Data fra NAV:* Innvandrere er personer som er født i utlandet. Nordmenn er personer som er født i Norge.

Data som gjelder yrkesdeltakelse og arbeidsledighet er hentet fra SSB, mens data som gjelder utdanning og yrkesønsker er fra NAV.

menn er overkvalifiserte til jobbene de søker, og eventuelt hvilke innvandrergupper dette gjelder. Dette er interessant fordi det kan være et mål på hvor åpent arbeidsmarkedet er for innvandrere.

Lavest yrkesdeltakelse og høyest arbeidsledighet blant afrikanske innvandrere

Arbeidsstyrken består av alle sysselsatte og alle som er registrert arbeidsledige, og er derfor et mål på hvor stor andel av befolkningen som deltar på arbeidsmarkedet. Det er stor forskjell mellom ulike innvandrergupper når det gjelder yrkesdeltakelse. Høyest yrkesdeltakelse finner vi blant nordiske innvandrere, der tre av fire tilhører arbeidsstyrken (se figur 1). Til sammenligning er bare litt over halvparten av afrikanske innvandrere med i arbeidsstyrken. Også asiatiske innvandrere har relativt lav yrkesdeltakelse, og i begge disse gruppene er det særlig kvinnene som ikke deltar på arbeidsmarkedet. Som figur 1 viser, har yrkesdeltakelsen blant innvandrere fra de nye EU-landene økt betydelig siden 2002, og er nå nesten like høy som blant nordiske innvandrere. Yrkesdeltakelsen blant innvandrere fra Nord-Amerika og Oseania er stigende, men forholdsvis lav. En forklaring på dette er at mange kommer for å ta utdanning.

Forskjellene i deltakelse på arbeidsmarkedet blant ulike innvandrergupper forsterkes av at omtrent det samme mønsteret gjelder for arbeidsledighet. Innvandrere fra Somalia og Irak har den laveste deltakelsen på arbeidsmarkedet, og har i tillegg høyest arbeidsledighet. Figur 2 viser arbeidsledighetsnivået blant innvandrere fra de 15 største innvandrerguppene i Norge. Vi ser et tydelig skille mellom vestlige og ikke-vestlige land, der arbeidsledigheten er langt høyere blant ikke-vestlige innvandrere enn vestlige. Et unntak er Polen, som i vår inndeling tilhører Øst-Europa, men som har et arbeidsledighetsnivå på linje med nordmenn og vesteuropeiske innvandrere.

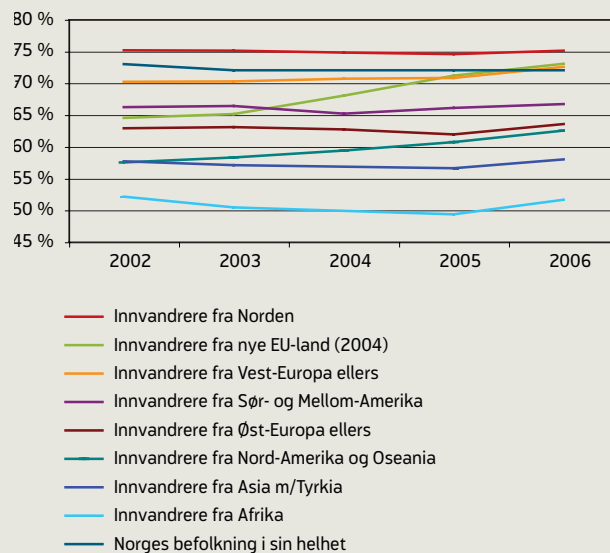
Arbeidsledigheten i Norge har sunket siden sommeren 2003. Som vist i figur 3 har arbeidsledigheten også hatt en

Verdensregioner

Med «nye EU-land» menes i denne artikkelen de ti landene som ble medlem av EU i 2004. Dette er Estland, Kypros, Latvia, Litauen, Malta, Polen, Slovakia, Slovenia, Tsjekkia og Ungarn. Øst-Europa ellers inkluderer Albania, Bosnia-Hercegovina, Bulgaria¹, Hviterussland, Kroatia, Makedonia, Moldova, Montenegro, Romania, Russland, Serbia og Ukraina. Tyrkia er gruppert sammen med Asia, fordi innvandringsmønsteret fra Tyrkia er mer likt innvandringsmønsteret fra asiatiske land enn fra europeiske land (jf. SSB).

¹ Selv om Bulgaria og Romania fra 1. januar 2007 er medlemmer av EU, er de i denne artikkelen gruppert sammen med «andre østeuropeiske land».

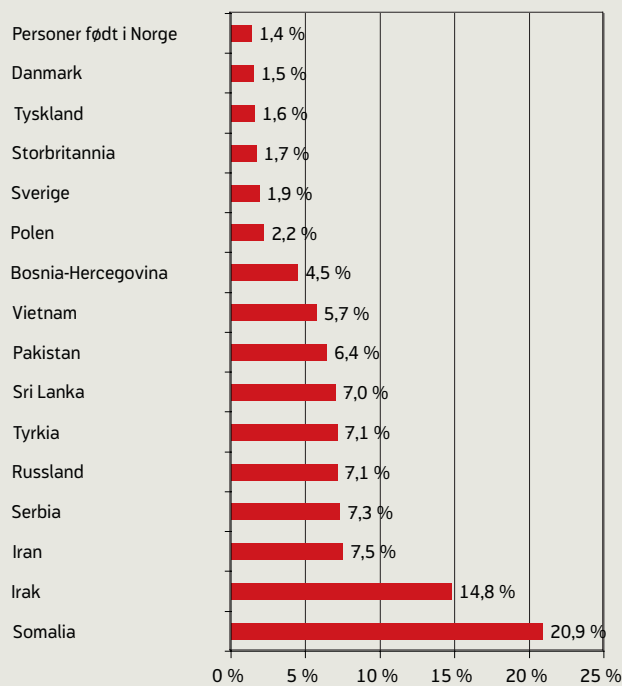
Figur 1: Arbeidsstyrken i prosent av bosatte i alderen 15–74 år² blant innvandrere fra ulike verdensregioner og Norges befolkning i sin helhet, 4. kvartal 2002–4. kvartal 2006.

² Til og med 4. kvartal 2005 omfatter populasjonen personer i alderen 16–74 år.

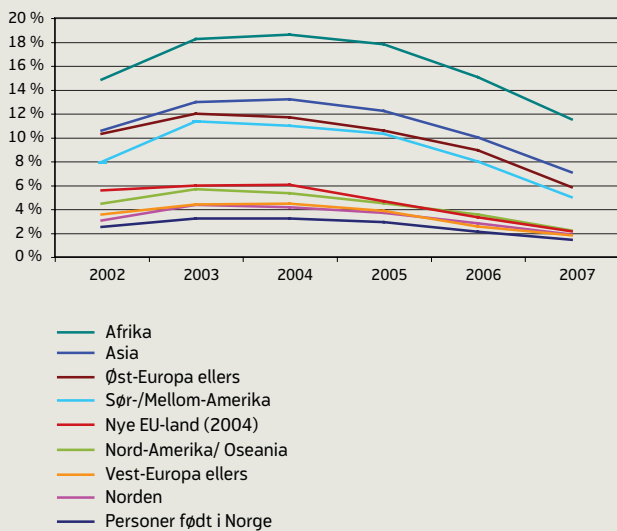
KILDE: SSB

Figur 2: Arbeidsledige i prosent av arbeidsstyrken, de 15 største innvandrerguppene etter land, 2. kvartal 2007.

KILDE: SSB

Figur 3:
Arbeidsledige i prosent av arbeidsstyrken etter opprinnelsesregion, 2. kvartal 2002–2. kvartal 2007.

KILDE: SSB

tydelig nedgang i de ulike innvandrergroppene, og har relativt sett sunket mest blant innvandrere fra de nye EU-landene. Arbeidsledigheten blant innvandrere fra de nye EU-landene, hovedsaklig Polen og Latvia, har fra andre kvartal 2003 til andre kvartal 2007 gått ned fra seks til to prosent. Arbeidsledigheten har relativt sett sunket minst blant afrikanske innvandrere.

Innvandrere fra Norden, Vest-Europa og de nye EU-landene er altså de som i størst grad deltar på arbeidsmarkedet, samtidig som arbeidsledigheten blant disse innvandrergroppene er lav. Innvandrere fra Afrika og Asia er de som i minst grad deltar på arbeidsmarkedet, og som samtidig sliter med høyest arbeidsledighet. Arbeidsledigheten har gått ned i alle grupper siden sommeren 2003. Blant afrikanske innvandrere gikk arbeidsledigheten ned med hele sju prosentpoeng, men fortsatt er 11 prosent arbeidsledige.

UTDANNING OG YRKESØNSKER

Vi skal nå se på hvilke yrkesønsker som er mest vanlige blant arbeidsledige innvandrere, og hvordan sammenhengen er mellom utdanningsnivå og yrkesvalg. Gruppene som sammenlignes er innvandrere fra ikke-OECD-land, innvandrere fra OECD-land og nordmenn³. Vi skal også

³ Med lav arbeidsledighet øker den gjennomsnittlige ledighetsperioden blant de ledige, fordi de som har vært arbeidsledige kortest får jobb først. Når arbeidsledigheten er så lav som nå vil derfor helt ledige nordmenn utgjøre ei selektert gruppe. En større andel vil ha vært ledige lenge og ha svak tilknytning til arbeidsmarkedet enn i perioder med høyere arbeidsledighet.

Yrkesønske

Arbeidssøkere rapporterer selv yrkesønske. Yrkesønskene blir kvalitetssikret av saksbehandlere ved de lokale NAV-kontorene. Yrkesønsket skal være det yrket arbeidssøkeren helst vil jobbe i og samtidig er kvalifisert for, men opplysningene kan være av noe varierende kvalitet.

OECD-land

Medlemslandene i OECD er Australia, Belgia, Canada, Danmark, Finland, Frankrike, Hellas, Irland, Island, Italia, Japan, Luxembourg, Mexico, Nederland, New Zealand, Norge, Polen, Portugal, Slovakia, Spania, Storbritannia, Sveits, Sverige, Sør-Korea, Tsjekkia, Tyrkia, Tyskland, Ungarn, USA og Østerrike.

se nærmere på yrkesønskene til arbeidssøkere fra noen utvalgte ikke-OECD-land.

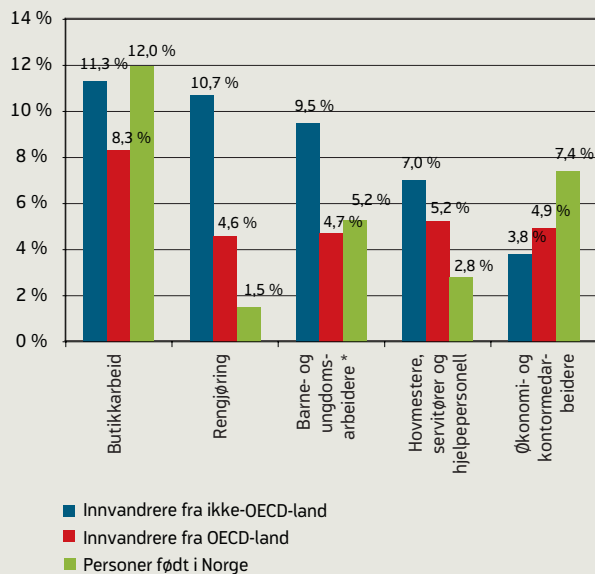
Butikkarbeid er det vanligste yrkesønsket

Figur 4 viser de fem vanligste yrkesønskene blant arbeidsledige innvandrere fra ikke-OECD-land, og andelen i de ulike arbeidssøkergruppene som har disse yrkesønskene. De vanligste yrkesønskene blant helt ledige arbeidssøkere fra ikke-OECD-land er butikkarbeid, rengjøring og barne- og ungdomsarbeid. Butikkarbeid er det vanligste yrkesønsket også blant innvandrere fra OECD-land og nordmenn. Innvandrere fra ikke-OECD-land søker i større grad enn nordmenn og innvandrere fra OECD-land rengjøringsarbeid og barne- og ungdomsarbeid. Generelt er yrkesønskene for innvandrere fra land utenfor OECD mer konsentrert til noen yrker, mens de andre gruppenes yrkesønsker er spredd blant mange yrker.

Tall fra NAV viser at andelen arbeidssøkere som søker butikkarbeid og barne- og ungdomsarbeid har økt ganske mye i alle grupper siden 2003. En forklaring på dette kan være at når arbeidsledigheten synker, er det flere unge og ufaglærte som søker jobb. En del butikkarbeid og barne- og ungdomsarbeid er yrker en vanligvis kan begynne i uten formell utdanning, og er dermed mulig arbeid for unge og ufaglærte.

De fem største innvandringslandene utenfor OECD er Pakistan, Irak, Bosnia-Hercegovina, Vietnam og Somalia. Som vi har sett tidligere er arbeidsledigheten spesielt høy blant somaliere og irakere, men også blant pakistanere, bosniere og vietnamesere er arbeidsledigheten betydelig høyere enn blant nordmenn. De vanligste yrkesønskene blant arbeidsledige fra disse landene er butikkarbeid, rengjøring og barne- og ungdomsarbeid. Som vi ser av figur 5 er rengjøring særlig et utbredt yrkesønske blant arbeidsledige innvandrere fra Somalia. Mer enn en av fem somaliere har rengjøring som yrkesønske, mens færre enn en av

Figur 4:
Yrkesønsker blant helt ledige etter innvandrerbakgrunn, i prosent av arbeidssøkerbeholdningen, jan. – okt. 2007.

* Barne- og ungdomsarbeidere og -læringer, barnehageassistenter, fritidsklubbassistenter og skoleassistenter.

KILDE: NAV

ti fra de andre landene i figur 5 og bare 1,5 prosent av arbeidsledige nordmenn søker rengjøringsarbeid.

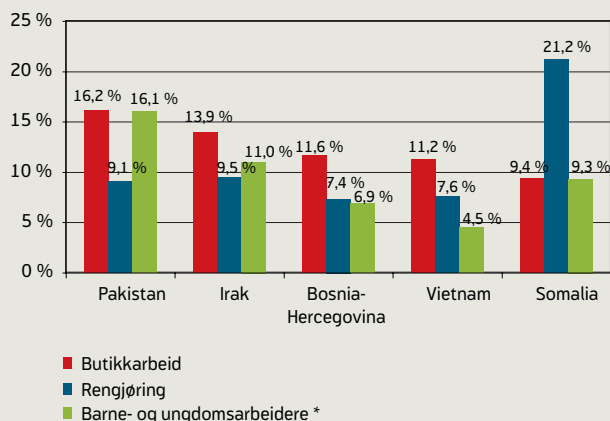
Innvandrere fra OECD-land har høyest utdanningsnivå

Det er en tydelig forskjell i utdanningsnivået⁴ til ulike grupper av arbeidssøkere, som vi kan se av figur 6. Utdanningsnivået er høyere blant innvandrere fra OECD-land enn blant både nordmenn og innvandrere fra ikke-OECD-land. Blant innvandrere fra OECD-land har nesten fire av ti kvinner og tre av ti menn høyere utdanning. For alle tre gruppene er det en større andel kvinnelige enn mannlige arbeidssøkere som har høyere utdanning.

Selv om utdanningsnivået generelt er lavere blant innvandrere fra ikke-OECD-land enn blant innvandrere fra OECD-land, er det store forskjeller mellom de ulike ikke-OECD-landene. For eksempel har halvparten av arbeidsledige russere og nesten en av tre arbeidsledige iranere høyere utdanning, mens bare en av ti arbeidsledige somaliere og 13 prosent av arbeidsledige vietnamesere har høyere utdanning. Til sammenligning har en av fire arbeidsledige nordmenn høyere utdanning.

⁴ Kvaliteten på utdanningsopplysningene er noe varierende, da de er basert på selvrapportering. For 6,7 prosent av arbeidsledige innvandrere fra ikke-OECD-land, 6,4 prosent av arbeidsledige innvandrere fra OECD-land og 3,3 prosent av arbeidsledige nordmenn er utdanningsnivået ukjent.

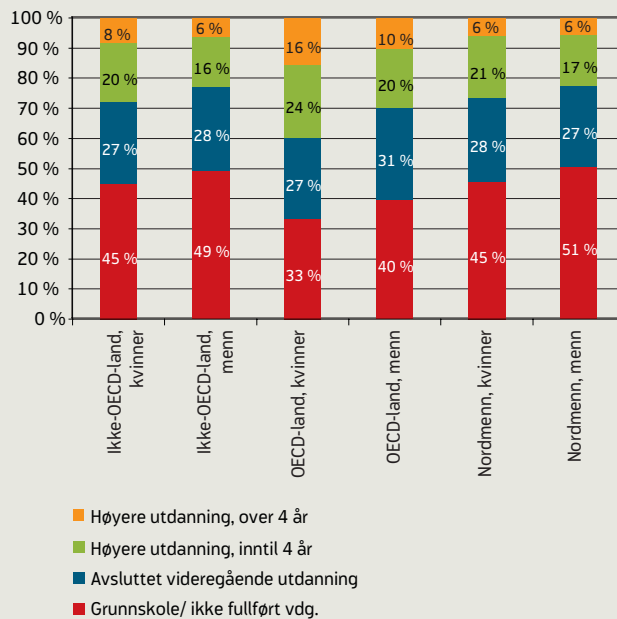
Figur 5:
De vanligste yrkesønskene blant arbeidsledige innvandrere fra fem ikke-OECD-land. Yrkesønsker i prosent av ledige fra hvert land, jan. – okt. 2007.

* Barne- og ungdomsarbeidere og -læringer, barnehageassistenter, fritidsklubbassistenter og skoleassistenter.

KILDE: NAV

Figur 6:
Utdanningsnivå blant helt ledige arbeidssøkere, prosentvis etter kjønn og opprinnelsesregion, jan. – okt. 2007.

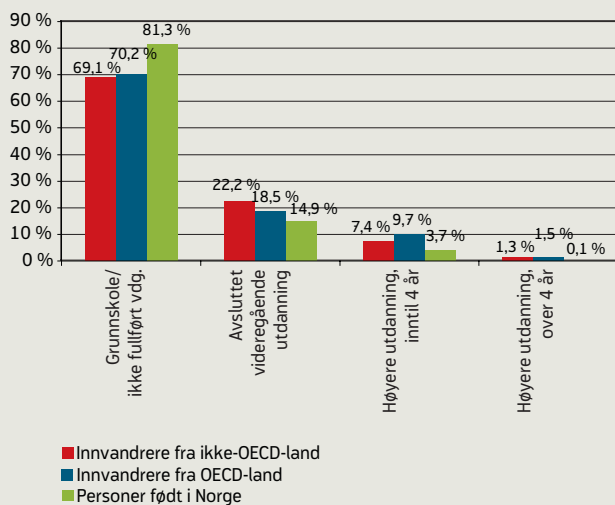
KILDE: NAV

Rengjøringsarbeid vanligere blant høyt utdannede innvandrere enn blant høyt utdannede nordmenn

Rengjøring er et yrkesønske som forekommer hyppigere blant innvandrere enn blant personer født i Norge. Blant kvinner fra ikke-OECD-land er rengjøring det tredje vanligste yrkesønsket, mens det blant kvinner fra OECD-land kommer på fjerde plass, og blant norske kvinner på ellefte plass. For arbeidssøkende menn fra ikke-OECD-land er rengjøring det nest vanligste yrkesønsket, mens det blant menn fra OECD-land ligger på 48. plass og blant norske menn på 41. plass. Med dette som utgangspunkt ser vi nærmere på utdanningsnivået til arbeidssøkere med rengjøring som yrkesønske, for å finne ut om innvandrere i større grad enn nordmenn er overkvalifiserte til dette yrket. Rengjøring benyttes dermed som et eksempel, fordi det er et yrke en vanligvis kan begynne i uten formell utdanning, og fordi det utmerker seg som et vanligere yrkesønske blant innvandrere enn blant nordmenn. Dersom en person har høyere utdanning, vil vi anta at hun eller han er overkvalifisert for rengjøringsarbeid.

Som vist i Figur 7, har de fleste arbeidssøkere med rengjøring som yrkesønske grunnskole som høyeste utdanning. Dette gjelder både arbeidssøkere fra Norge, OECD-land og ikke-OECD-land. Det er imidlertid større andel norske arbeidssøkere enn innvandrere som har grunnskole som høyeste utdanningsnivå, og en noe større andel innvandrere enn nordmenn som har høyere utdanning. Det ser dermed ut til at arbeidsledige innvandrere som har rengjøring som yrkesønske i noe større grad enn nordmenn er overkvalifiserte.

Figur 7:
Utdanningsnivå blant helt ledige arbeidssøkere med yrkesønske rengjøring, jan.-okt. 2007.

KILDE: NAV

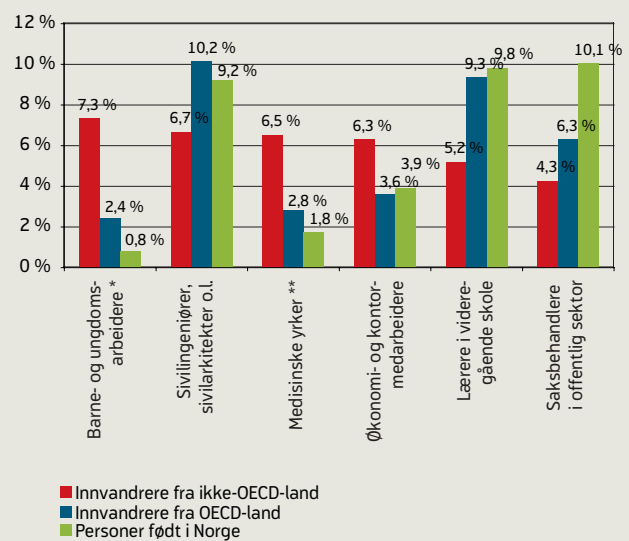
I 2003 nådde arbeidsledigheten en topp, og vi kunne forvente at andelen arbeidssøkere med høyere utdanning som søker yrker de er overkvalifiserte for skulle være høyere da enn nå. Tall fra NAV viser imidlertid at andelen arbeidssøkere med høyere utdanning som har rengjøring som yrkesønske har økt fra 2003 til 2007. En forklaring på dette kan være at utdanningsnivået i befolkningen generelt har steget.

Overkvalifiserte arbeidssøkere fra ikke-OECD-land

Arbeidsledigheten er lavere blant de som har høyere utdanning enn blant de som ikke har det, og dette gjelder også innvandrere (Henriksen 2007). Likevel ser det ut til at innvandrere med høyere utdanning, spesielt de fra land utenfor OECD, i større grad enn nordmenn søker yrker de er overkvalifiserte for. Dette kan bety at de oppfatter det som vanskelig å få tilgang til jobber som er relevante i forhold til kvalifikasjonene de har.

De mest vanlige yrkesønskene blant arbeidsledige nordmenn med mer enn fire års høyere utdanning, er saksbehandler i offentlig sektor, lærer i videregående skole og sivilingeniør/-arkitekt (se figur 8). Omtrent det samme gjelder innvandrere fra OECD-land med mer enn fire års høyere utdanning, men de søker i noe mindre grad jobber som saksbehandlere i offentlig sektor. Blant innvandrere fra ikke-OECD-land med mer enn fire års høyere utdan-

Figur 8:
Helt ledige arbeidssøkere med mer enn 4 års høyere utdanning: Yrkesønsker i prosent, jan.-okt. 2007.

* Barne- og ungdomsarbeidere og -læringer, barnehageassistenter, fritidsklubbassistenter og skoleassistenter.
** Leger, tannleger, veterinærer og farmasøyter.

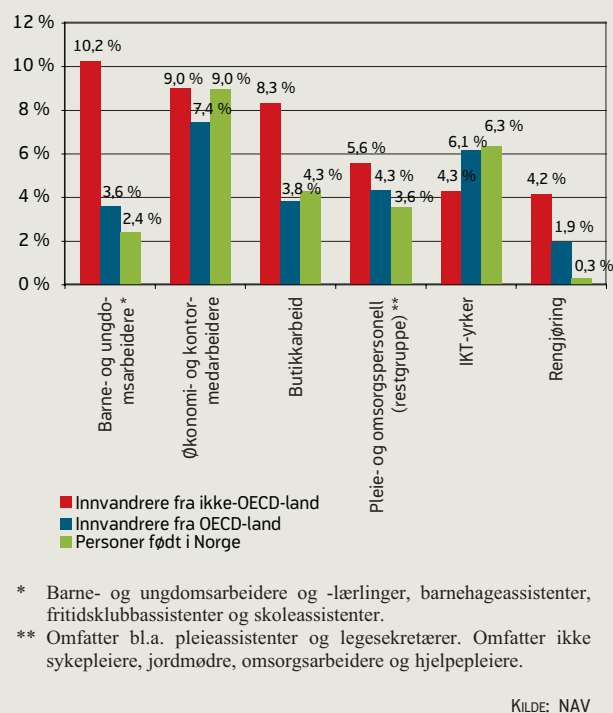
KILDE: NAV

ning er yrkesønskene noe annerledes og mer spredt. De vanligste yrkesønskene er barne- og ungdomsarbeider, sivilingeniør/ -arkitekt, medisinske yrker og økonomi- og kontorarbeid. Det er oppsiktsvekkende at barne- og ungdomsarbeider er det mest vanlige yrkesønsket blant innvandrere med mer enn fire års høyere utdanning fra ikke-OECD-land, da dette yrket ikke krever høyere utdanning. At en så stor andel arbeidsledige fra ikke-OECD-land søker medisinske yrker, kan ha sammenheng med at leger fra disse landene opplever problemer med å få jobb på grunn av språkbarrierer.

Som vist i figur 9, er økonomi- og kontorarbeid det vanligste yrkesønsket og IKT-yrker det nest vanligste yrkesønsket blant arbeidsledige nordmenn og innvandrere fra OECD-land med høyere utdanning inntil fire år. Blant innvandrere fra ikke-OECD-land med høyere utdanning inntil fire år er barne- og ungdomsarbeid, økonomi- og kontorarbeid og butikkarbeid de vanligste yrkesønskene. I tillegg er rengjøring et relativt vanlig yrkesønske blant innvandrere fra ikke-OECD-land. Det er også større andel innvandrere fra ikke-OECD-land som søker jobber som pleie- og omsorgspersonell og færre som søker IKT-yrker enn i de andre gruppene.

Vi ser altså at arbeidssøkende innvandrere fra ikke-OECD-land skiller seg en del fra arbeidssøkende nordmenn og innvandrere fra OECD-land når det gjelder sammenhengen mellom utdanningsnivå og yrkesønsker. Det er en tendens til at innvandrere fra ikke-OECD-land med høyere utdanning i større grad enn andre arbeidsledige søker arbeid de er overkvalifisert til, slik som barne- og ungdomsarbeid. Innvandrere fra OECD-land skiller seg i liten grad fra nordmenn når det gjelder sammenheng mellom utdanningsnivå og yrkesønsker.

Figur 9:
Helt ledige arbeidssøkere med inntil 4 års høyere utdanning: Yrkesønsker i prosent, jan. – okt. 2007.

KILDER

Henriksen, K. (2007): «Ny rapport om de største innvandrergroperne: Ingeniører fra India og flyktninger fra Afghanistan». *Samfunnsspeilet* 4/2007. Oslo: SSB.